

Oktober 2018
JAARGANG

55ste

No. 3

NATZWEILER BERICHTEN

VAN DE

"STICHTING VRIENDENKRING VAN OUD-NATZWEILERS"

=====

BESTUUR

Voorzitter: Ernst Sillem

Secretaris: R. Schutrup
Tel: 010 – 4622384
E-mail: roelofschutrup@gmail.com

Penningmeester: M.J. de Loos
Mob: 06-51803406
E-mail: marjolijndeloos@gmail.com

Financieel adviseur: R. Bakels
Tel: 035 - 6936733

Bankrekening stichting:
NL26INGB0000394148

Redactie: N. Planjer & M. de Loos
Tel: 06-24769585
E-mail: nplanjer@hotmail.com

Website: www.Natzweiler.nl
Mail: info@natzweiler.nl

© Copyright Stichting Vriendenkring van Oud-Natzweilers.
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of
openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch,
mechanisch, door fotocopiëren, opname of enig andere manier, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van het bestuur.

INDEX

	Pag.
1. Bestuur	1
2. Index	2
3. Van de Redactie	3
4. Mededelingen:	
a. bedankjes	4
b. familieberichten	4
c. overige	4
5. Toespraken herdenking Natzweiler reis 2018.	
Paul Ritter	5
Floris van Dijk	8
Sander Luijten	12
Jean-Marie Muller	14
Audrey Studer	16
6. Verslag herdenking Natzweiler reis 2018	18
7. Geboortedata Oud-Natzweilers	19
8. Agenda herdenkingen 2018	20
9. Vervolg Memoires Bart Pot	21
10. Uit de krant.....	28
11. Nieuws van het CERD	29
12. Van de Penningmeester	30
13. De Giroloterij & Vfonds	31
. 14. Boekbespreking	32
15. Arq Psychotrauma en Expertgroep	34
16. Colofon	35

VAN DE REDACTIE:

Schrijf alvast in uw, nu waarschijnlijk nog maagdelijk blanco agenda voor 2019, de volgende data:

Reis naar Natzweiler

12-16 September 2019

Herdenking Nationaal Monument Kamp Amersfoort

9 November 2019

MEDEDELINGEN:

a. Bedankjes

b.

Nav de briefkaarten verzonden tijdens de reis zijn er bij de secretaris diverse telefoontjes en mails binnen gekomen om hiervoor te bedanken.

a. Familieberichten

a. Overige

Nationaal Onderduikmuseum, Aalten. Op 5 oktober vond de opening plaats van: "De vrouw als spil van het verzet ". De tentoonstelling zal duren t/m 26 mei 2019. De tentoonstelling werd geopend door Gerdi Verbeet, oud voorzitter van de Tweede Kamer en momenteel voorzitter van het Nationaal Comité 4 en 5 mei. Aanwezig waren Mia Lelivelt (93) en Joke Volmer (95) zelf en familieleden van de vrouwen die actief zijn geweest in het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog. Tevens zijn hoofdpersonen van de reizende expositie 'De vrouw als spil van het verzet' aanwezig, zoals Ebru Umar en Shirin Musa.

Voor meer informatie, vragen of een afspraak kunt u contact opnemen met Maaïke Kool, 06 12113384 of het secretariaat info@onderduikmuseum.nl / 0543 471797.

HERDENKING 8 SEPTEMBER 2018 NATZWEILER-STRUTHOF

Hieronder vindt u de speeches die zijn gehouden tijdens de Natzweiler herdenking 2018

Paul Ritter (zoon van Janus Ritter)

Geachte oud-Natzweilers, beste vrienden van de vriendenkring oud-Natzweilers,

Als zoon van een oud-gevangene wil ik even stilstaan bij het

Thema: doorgeven

Ik sta hier omdat mijn vader, Janus Ritter, het kamp Natzweiler Struthof overleefd heeft.

En niet alleen Natzweiler Struthof, maar ook Amersfoort, Buchenwald, Dachau, Mauthausen, Redl-Zipf en Ebensee.

Het is om twee redenen niet vanzelfsprekend dat ik hier sta. Ten eerste heeft het een haartje geschied of Janus was gestorven in Ebensee – waren de Amerikanen een week later verschenen, dan had zijn lichaam op de hoop lijken gelegen die elke ochtend voor het raam van het lazaret lagen. En dan was ik nooit als Paul Ritter ter wereld gekomen.

Ten tweede: het heeft heel lang geduurd voordat ik de stap genomen heb om daadwerkelijk deze herdenking hier in Natzweiler bij te wonen. En dan kom ik bij het punt dat ik hier wilde aanroeren, namelijk het “doorgeven” – het doorgeven van de herinneringen en de nagedachtenis.

De mannen en vrouwen, die na de bezetting in 1940 hun nek uitgestoken hebben en als gevolg daarvan enorm zwaar hebben moeten lijden, kwamen in actie vanuit een overtuiging dat wanneer er flagrant onrecht gepleegd wordt, je niet kunt stilzitten en wachten tot het weer overwaait.

Dat besef wilden zij doorgeven. Janus schrijft ergens in zijn memoires: als je gevangen zit is je grootste overwinning te overleven. Om het na te vertellen, om de wereld te laten weten wat voor misdaden deze lieden gepleegd hebben; om de volgende generaties te laten weten dat ideologieën gevaarlijk kunnen zijn.

Nu weer even terug naar mijzelf. Wat heeft mijn vader, Janus Ritter mij, ons meegegeven ?

Op het eerste gezicht niet zoveel. Wij waren een mooi gezinnetje, vader, moeder, 4 kinderen; Vader een mooie baan bij de Nederlandsche Bank, moeder actief in kerk en diaconie, Kinderen allemaal naar school en succesvol in hun opleiding. Ik heb bij mijn vader nooit iets bijzonders opgemerkt dat het gevolg was van zijn kamptijd. In die zin heeft hij het er heel goed vanaf gebracht. Maar hij heeft het ons wel laten weten op een bijzondere, weloverwogen wijze.

Want verplaatsen wij ons even in de positie van Janus – in mei 1945; op het nippertje bevrijd uit Ebensee, via de chaos van vlak na de overwinning der geallieerde strijdmachten terug naar Holland, in het sanatorium opgenomen om te herstellen van TBC, daar zijn memoires geschreven. Die memoires zijn gedateerd juli 1945.

Daarna terug naar de universiteit om zijn studie af te maken, getrouwd met Henny Reilingh, in 1949 hun eerste kind, en in 1951 de tweede, Paultje Ritter. Janus en Henny kenden beiden het verhaal van de concentratiekampen, en wisten: ooit moeten we dat onze kinderen vertellen. Maar tegelijkertijd het dilemma: hoe oud moet je kind zijn om jouw verhaal aan te kunnen horen?

Ik kan me herinneren, het moet ongeveer 1963 à 1965 geweest zijn dat Pa, met ons allen aan tafel, erover begon. Misschien had ik een argeloze vraag gesteld over iets dat aan zijn kampverleden deed herinneren, zodat Janus dacht: OK, laat ik nu eens het hele verhaal vertellen. En heel beheerst, bijna emotioneel begon hij aan ons zijn relaas te doen, van de arrestatie, de gevangenneming, de deportatie naar Buchenwald en later al die andere kampen. Ademloos zaten we te luisteren. Toen hij klaar was, (in mijn herinnering was dat ongeveer een uur) zag ik mijn moeder met tranen op haar wangen. Vanaf dat moment was het geen taboe meer en konden wij er gewoon vragen over stellen. Wij wisten toen dat Pa iets heel bijzonders meegemaakt had.

Achteraf bedenk ik vaak dat Janus buitengewoon wijs gehandeld heeft door ons precies op het juiste moment in onze ontwikkeling van kind naar volwassene deze openbaring mee te geven. Kort daarna heeft hij mij zijn memoires overhandigd, het bekende 'Kampverslag', waarvan stukken in de Natzweilerberichten gepubliceerd zijn. Dat verslag heb ik wel

drie keer doorgelezen.

Jaren later, in 1985 zijn mijn vrouw Nans en ik met mijn vader en moeder meegereisd naar Oostenrijk om daar, samen met hem Mauthausen te bezoeken; daar hebben we samen een speurtocht gemaakt naar de voormalige kampen Redl-Zipf en Ebensee. In 1988 zijn we weer met Nans, Pa, Ma en mijzelf naar Erfurt in de DDR gereisd, om Buchenwald te bezoeken.

Die bezoeken hebben diepe indruk op mij, mijn vrouw **en** mijn moeder gemaakt. Ze hebben ook de diepere band tussen mijn vrouw en mij versterkt, omdat zij nu ook veel beter begreep wat mijn vader doorgemaakt had.

Vaak vraag ik me af wat mijn vader, behalve de geschiedenis, nog meer doorgegeven heeft. Naarmate ik ouder word, kom ik tot de ontdekking dat dat meer is dan je op het eerste gezicht zou denken. Ik zal u daarvoor één anekdote vertellen.

Ik herinner mij dat in mijn jeugd in Badhoevedorp de kinderen uit de buurt vaak met vader en moeder naar Zandvoort gingen en als ik dan vroeg: "Pa, wanneer gaan wij naar Zandvoort naar het strand?", dan was het antwoord: "ach joh, dat is zo druk, dat is 'benen-billen-buiken'". OK, dacht ik, dat zal wel zo zijn.

Totdat ik in 1985 met Pa in Mauthausen stond in een van de weinige overgebleven barakken, en hij peinzend om zich heen keek en zei: "in deze barak lagen 2000 man. En wijzend op een van de overgebleven kale, houten stapelbedden, die meer weg had van twee boven elkaar geplaatste lucifersdozen van circa 90x180 cm, zei hij: "in deze bakken lagen wij met vier man". Op dat moment ging er een schok door mij heen, zo'n bak was nog kleiner dan mijn bed en dan met vier man! Ik vroeg: "vier man in zo'n krappe bak, hoe deed je dat dan?". "Nou, gewoon, om-en-om tegen elkaar aan, en bovendien waren we toen nogal mager". "En", voegde hij eraan toe, "in de nacht kon je druppels horen vallen, dat was het vocht dat uit de wonden droop".

Op dat moment flitsten mij de woorden van 25 jaar geleden weer door het hoofd: "benen-billen-buiken". Hier kwam het dus vandaan! En tegelijkertijd bewonderde ik mijn vader dat hij 25 jaar geleden tegen zijn jonge zoon van 9 niet boos werd, niet uitbarstte bij het vooruitzicht tussen al dat ontblote volk te moeten lopen en herinnerd te worden aan het op elkaar geperst liggen in de barakken van

Mauthausen, geen emoties toonde, maar gewoon zei 'benen-billen-buiken'.

Op die wijze heeft mijn vader mij als het ware ingewijd in die bizarre geschiedenis van de Nazi concentratiekampen. Een geschiedenis die voor iedere voormalige gevangene een ander verhaal inhoudt, maar die door de overlevenden doorgegeven is. **Dat** was hun overwinning.

Floris van Dijk – namens Staatssecretaris Paul Blokhuis

Ministerie van VWS

Geachte mijnheer Sillem en mijnheer De Vaal,

beste Ernst en Skippy,

Geachte mevrouw Teeuwsen en mijnheer Kraaijeveld,

beste Els en Jaap,

Geachte nazaten van verzetsstrijders van de families Bakels,

Bakker, Bron, De Loos, Planjer, Ritter, Schutrup, Stabel, Ville (en

ik hoop dat u mij vergeeft wanneer ik iemand ben vergeten), en

wat bijzonder dat Sophie met haar 8 jaar hier ook bij aanwezig is,

Chers amis,

C'est un grand honneur d'être ici avec vous aujourd'hui, à

l'ancien camp de concentration de Natzwiller. Je voudrais

adresser le texte dans la langue maternelle de la communauté

Néerlandaise.

Dames en heren,

Het is een eer hier voor u te mogen staan. De reden dat wij hier zijn is dat wij de slachtoffers van het *Nacht und Nebel*-kamp Natzweiler herdenken. Onze staatssecretaris Paul Blokhuis vroeg mij u zijn hartelijke groeten en de volgende boodschap over te brengen:

*“Ten eerste een hartelijke groet aan Ernst Sillem en Jan de Vaal. Ontzettend bijzonder dat jullie hier aanwezig zijn. En ook aan alle families van oud-gevangenen die hier zijn. Sommigen weten pas sinds kort dat hun vader of grootvader hier is overleden – dat laat zien dat we nog altijd meer te weten kunnen komen over wat zich in de Tweede Wereldoorlog heeft afgespeeld. Onze geschiedenis is nooit compleet, maar we kunnen er altijd meer over en van leren. Op deze plek werden mensen gestraft die verzet pleegden. Die – op vele verschillende manieren – zich verzetten tegen het onrecht om hen heen. We kunnen ons vandaag de dag amper voorstellen hoe het moet zijn geweest om dat in die tijd te doen. Maar we moeten deze verhalen met elkaar blijven delen. Zeker dit jaar – het Jaar van Verzet. Belangrijk om dit door te blijven geven aan volgende generaties. Actueel: van mensen die destijds tegen onrecht hebben gevochten en dat met hun leven hebben betaald kunnen we leren dat het goed is ons ook anno 2018 te verzetten tegen onrecht en misstanden, met dezelfde gedrevenheid en passie als de verzetsstrijders die hier hun einde vonden.
Paul Blokhuis”*

**Toen Marjolijn de Loos, een mail van het ministerie van VWS ontving, las zij in de zinsbouw dat er van werd uitgegaan dat Ernst en Skippy mogelijk de reis naar de Elzas niet meer zouden kunnen maken. Op de haar kenmerkende wijze luidde het ferme antwoord: “Wat dacht je?! Ze komen allebei!”
Wat een toonbeeld van ongebroken geestkracht zijn deze twee mannen. Zij hebben het ondraaglijke en onbegrijpelijke leed nog persoonlijk ervaren en zitten hier als negentigers gewoon.**

Dit terrein was oorspronkelijk een skigebied. Een plek voor vertier, vrije tijd en vrijheid. De nazi's bouwden er in 1941 een strafkamp, nabij de granietmijn. Die stenen waren nodig voor de megalomane nieuw te bouwen hoofdstad van het Derde Rijk, die 'Germania' zou moeten gaan heten. In Natzweiler-Struthof belandden mensen die niet lijdzaam wilden toezien hoe de nazi's hun ideologie van onvrijheid over hun eigen land uitstortte. Zij kozen voor de ongelijke strijd vòòr de vrijheid, of wat wij nu zouden noemen 'democratische waarden'. Van de 600 Nederlanders die voor hun verzetsactiviteiten gestraft werden met detentie in Natzweiler betaalde ongeveer de helft de hoogste

prijs. Het was het gevolg van de koude, de honger, de onmenselijke dwangarbeid, het gebrek aan medische voorzieningen, enzovoort.

Onze vorige staatssecretaris, Martin van Rijn, bezocht op 12 november 2016 de reünie van de vriendenkring Natzweiler, op een mooie zaterdag in kamp Amersfoort. Hij maakte kennis met Ernst en Skippy, en met u allen. De maandag daarna refereerde de staatssecretaris expliciet aan een onvergetelijke uitspraak van Skippy: 'We vochten voor volk, vaderland en Koningshuis, en dat was het.'

Bijna een jaar geleden werd het huidige Regeerakkoord gesloten. Daarin wordt uitgelegd op welke vier terreinen meerjarig wordt geïnvesteerd en waarom. Als vierde punt wordt vrijheid, democratie, rechtstaat en internationale oriëntatie benoemd. Ik citeer:

“We vinden het belangrijk de kennis over onze gedeelde geschiedenis, waarden en vrijheden te vergroten. Het is van groot belang dat we die historie en waarden actief uitdragen”
Dit vierde punt gaat dus ook over de Nederlanders die in Natzweiler gevangen zaten, over Ernst en Skippy, over de voorvaders van u allen. Al die namen staan symbool voor onverzettelijkheid in de strijd voor democratische waarden: Bakels, Bakker, Boellaard, Bron, Brugsma, van Hamel, van Lanschot, de Loos, de Pagter, Planjer, Reijntjes, Ritter, Schutrup, Sillem, Stabel, Teeuwsen, De Vaal, Ville, Wiardi Beckman, en al die andere helden.

Wanneer je werkzaam mag zijn in het beleidsterrein van oorlogsgetroffenen en de herinnering van de Tweede Wereldoorlog, maak je kennis met heel bijzondere mensen. Een onvergetelijke ontmoeting mocht ik hebben met Els Teeuwsen en haar echtgenoot Jaap Kraaijeveld. Het persoonlijke leed van dezelfde oorlog hadden beiden ervaren in verschillende werelddelen: Jaap in een vreselijk kamp in voormalig Nederlands Indië en Els in Nederland – zonder haar vader. Want de vader van Els is omgekomen hier in Natzweiler en daar kwam zij pas laat achter; hetzelfde is het geval voor de hier aanwezige

Albert Bakker. Ik luisterde ademloos naar Els en Jaap, bekeek foto's, zag hoe bepalend een oorlog in een leven kan zijn van twee heel lieve mensen en ik zal nooit, nooit vergeten hoe Jaap mij uitlegde wat er door hem heen gaat, wat het met hem doet, wanneer hij tijdens het koken wat rijstkorrels op het aanrecht knoeit.

Geachte aanwezigen, de Tweede Wereldoorlog is het ijkpunt voor hoe wij het in onze samenleving *nooit* meer willen. Sommigen hadden het lef om zich daar daadwerkelijk tegen te verzetten. Dat vervult met diepe eerbied. Wij moeten blijven investeren in vrede en vrijheid en wij moeten we de geschiedenis van Natzweiler blijven vertellen.

Dat zijn wij verplicht aan alle oorlogsslachtoffers en aan toekomstige generaties. Om te blijven strijden voor een rechtvaardig, democratisch, vrij en veilig Nederland en Europa. Dankzij jullie, Ernst en Skippy; dankzij uw voorouders, geachte aanwezigen, die wij hier vandaag herdenken. Dank u.

Toespraak Sander Luijten- Defensie Attaché te Parijs

Geachte aanwezigen,

De jaarlijkse herdenking, voor ons allen een zeer bijzonder weekend. Vele verzetsmensen uit verschillende landen vonden hier in Natzwiller de dood. Bijna de helft van alle Nederlanders die hier gevangen zaten, overleefde het niet. Samen met Skippy en Ernst denken we aan dit hoogste offer dat zij brachten voor de vrede, voor onze vrijheid.

Dat doen we vandaag en dat zullen we blijven doen, want het is belangrijk dat onze kinderen en kleinkinderen ook in de toekomst kunnen zien wat er in de geschiedenis heeft plaatsgevonden. Dat zij getuige kunnen ... en moeten ... zijn van wat voor een

haat en onverdraagzaamheid, wat voor een onmenselijke barbaarse mentaliteit er ook op deze wereld kan bestaan.

En dat wij ons daar tegen moeten verzetten, dat wij er alles aan moeten doen om dat de kop in te drukken. De huidige polarisering in onze samenleving is een teken aan de wand van onverdraagzaamheid, de terroristische aanslagen geïnspireerd door islamitisch fundamentalisme of extremisme, zijn waarschuwingen dat onze zwaar bevochten vrijheid verdedigd moet worden.

Gisteravond en vanochtend herdenken wij wat hier in de oorlogsjaren heeft plaatsgevonden. Wij herdenken plechtig en in stilte, voor de overlevenden met emotie en herbeleving, voor de familieleden en vrienden met gedachten aan hun overleden dierbaren. Verdriet, afschuw en ook boosheid of woede, over wat er hier op deze historische plaats is gebeurd.

De Tweede Wereldoorlog ligt al decennia achter ons, volgend jaar herdenken we 75 jaar D-Day, maar de geschiedenis verbleekt niet, verdwijnt niet. Voor iedereen voelt deze plek als een wond die nooit heelt, een open zenuw die tastbaar blijft bestaan.

En met ... of juist door dat gevoel, hebben wij de opdracht om ons gezamenlijk in te zetten voor een vreedzame samenleving. Ieder op zijn niveau, in zijn eigen omgeving, op zijn eigen manier. De getuigenis die we hier vandaag zo pregnant ervaren, voelen, beleven... die boodschap moet doorgegeven worden. Opdat we onze vrede en vrijheid behouden.

Toespraak Jean-Marie Muller, voorzitter Internationaal Natzweiler Comité

Journée du souvenir Amicale des Pays-Bas

**Allocution Jean-Marie Muller
Président Comité International Natzweiler-Struthof
Camp du Struthof - 8 septembre 2018**

- [?] Cher Ernst Sillem, Cher Skippy de Vaal**
- [?] Mesdames, Messieurs**
- [?] Chers membres ,chers amis**

Fidèle à sa tradition de rendre hommage chaque année aux déportés dans le camp de concentration de Struthof-Natzweiler, l'amicale nationale des Pays-Bas réunit de nouveau cette année ses membres et familles de déportés, ici sur le site de l'ancien camp. Le Comité international de Natzweiler-Struthof, que j'ai l'honneur de présider, veut remercier tous ceux

qui, venant parfois de très loin, continuent sans relâche à venir se recueillir et se souvenir de ce que nos anciens ont subi parce qu'ils ont voulu résister à l'oppression nazie pour défendre la liberté.

C'est particulièrement à Ernst Sillem et Skippy de Vaal survivants du camp, que s'adressent ces remerciements, pour leur courage et leur dignité à ne jamais baisser les bras, mais aussi aux organisateurs et spécifiquement Madame Marjolijn de Loos.

Je veux aussi saluer la présence d'enfants et petits-enfants de déportés venant de Belgique et du Luxembourg.

Et bien sûr, il faut aussi remercier tous les personnels du C.E.R.D. pour leur aimable soutien au bon déroulement de cette journée de mémoire, avec une pensée pour la Directrice, Frédérique Neau-Dufour, en lui souhaitant un excellent rétablissement.

En cette année 2018, nous commémorons le 70ème anniversaire de la Déclaration Universelle des Droits de l'Homme., qui prit naissance sur une initiative de déportés après la fin de la 2ème guerre mondiale.

Si les survivants espéraient un monde de paix, mais aussi d'éradication définitive du nazisme, il faut malheureusement faire le constat que les pays européens ne parviennent toujours pas, plus de 73 ans après la fin de la guerre, à s'entendre pour voter une résolution de l'O.N.U. intitulée « lutter contre la glorification du nazisme ».

Il ne faut alors pas s'étonner qu'en divers endroits d'Europe, surgissent des relents nauséabonds pour célébrer la croix gammée, le führer et le nazisme. Le Comité international forme le vœu que dans chaque pays, on puisse dépasser rapidement des motivations, parfois nationalistes, en tous cas incompréhensibles, pour que rien ne puisse plus s'opposer à « lutter contre la glorification du nazisme ».

Le travail de mémoire doit inlassablement se

poursuivre, et l'avenir doit se nourrir d'une transmission consensuelle au-delà des clivages et des interprétations.

La Mémoire qualifie le Passé, cultive le Présent, forge l'Avenir.

Elle doit rappeler aux générations nouvelles que leur avenir se construit sur un socle humaniste lié aux valeurs de liberté, de dignité, de respect, de tolérance, de paix.

Cérémonie du 8 septembre 2018

Audrey Studer, responsable des relations publiques et de la communication du CERD

Monsieur Ernst Sillem, président de l'amicale néerlandaise de Natzweiler

Monsieur Skippy de Vaal

Colonel Sander Luijten

M. l'Ambassadeur des Pays-Bas auprès du Conseil d' Europe

M. Roel Broer, directeur adjoint du Oorlogsgravenstichting

M. Floris van Dijk (représentant du Ministre VWS (sport et santé)

Chère Marjolijn de Loos, Cher Jean-Marie Muller

Je m'adresse à vous aujourd'hui au nom de Mme Frédérique Neau-Dufour, qui malheureusement ne pouvait pas être présente à cette cérémonie qui lui tient tant à cœur. Elle m'a chargé de vous donner à tous rendez-vous l'année prochaine, en pleine forme !

Cette année 2018 a été particulièrement riche pour le Centre européen du résistant déporté en raison de l'obtention, en début d'année, du Label du patrimoine européen.

Attribué tous les deux ans à des sites présentés par les pays de l'Union européenne, ce Label récompense les lieux qui incarnent les valeurs européennes dans le domaine culturel ou historique.

Pour la première fois, ce Label a été attribué à un site transnational, qui regroupe le camp principal de Natzweiler en Alsace, deux camps annexes dans le Grand Est (Urbès et Queuleu) et douze camps annexes situés dans le Bade-Wurtemberg. C'est la reconnaissance d'une coopération ancienne, fructueuse entre partenaires français et allemands.

Ce Label nous engage : dorénavant nos projets devront, encore plus qu'avant, intégrer la dimension européenne de l'histoire du camp. Nous nous sommes engagés à améliorer la compréhension du site par les personnes de toutes nationalités qui viennent le visiter. Les nouvelles plaques signalétiques en français, allemand, anglais que vous avez sans doute vu dans le camp, sont une première étape. Nous espérons pouvoir bientôt, grâce à une application numérique, proposer davantage de traductions, en particulier en néerlandais et en norvégien.

C'est un chantier parmi d'autres, et en parlant de chantier, je suis heureuse de pouvoir vous annoncer que la restauration de la flamme du Mémorial et de la nécropole va débiter dès la semaine prochaine ! Les 8 miradors et la guérite de l'entrée du camp seront également restaurés et retrouveront bientôt leur forme de l'époque du camp de concentration nazi.

Restaurer, c'est permettre d'assurer la transmission de cette histoire, de votre histoire, Ernst et Skippy, aux les générations futures. L'Etat français engage des moyens financiers conséquents pour que se perpétue, à travers le bâti, la mémoire des crimes commis ici.

A l'heure où les échos politiques qui nous viennent de toute l'Europe sont de plus en plus inquiétants, nous nous rendons compte chaque jour combien l'engagement d'associations telles que la vôtre, aux côtés

d'institutions telle que la nôtre, est important.

Daniel Cordier, grand résistant français et secrétaire de Jean Moulin, dans une interview parue en début d'année dans le journal « Le Monde », confiait la chose suivante :

« Au début de la Seconde guerre mondiale, j'étais parti pour tuer du Boche. Avec le recul, je crois pouvoir dire que la guerre a fait de moi un Européen. Ce que je souhaite, c'est qu'on arrive à construire enfin une très large Europe débarrassée de la guerre, des nationalismes, de l'antisémitisme. »

Nous aimerions lui donner raison. Avec vous, nous continuerons à œuvrer en ce sens.

Verslag reis 2018 door Kim en Kelly Ville (kleindochters van Ries Ville)

Mijn eerste keer Natzweiler

Het was een moeilijke beslissing binnen ons gezin. “Gaan we of gaan we niet?”. Het is een vraag die al jaren speelde. Mede door de support van Marjolijn hebben wij uiteindelijk toch de stap gezet om de herdenking bij te wonen.

Na alle verhalen die ik van mijn vader had gehoord, had ik een donkere en grimmige sfeer verwacht. Het tegenovergestelde

bleek waar. Er waren ook momenten van fijne herinneringen en vrolijke verhalen.

Na afloop hoorde ik zelfs mijn vader zeggen: “Het voelt als thuiskomen bij familie.”

De ervaring, dat Kelly en ik deel mochten nemen aan onze eerste fakkelwacht, heeft een diepe indruk achter gelaten. Het is niet iets wat ik snel zal vergeten. Vooral het moment dat wij met onze fakkels door het donker liepen achter de trom aan, was heel intens.

Zaterdag was vooral voor mijn vader heel emotioneel. Kelly en ik waren nog nooit in het kamp geweest, en kenden het alleen maar van verhalen. Vooral dat het er altijd regende en mistig was. Dit keer scheen volop de zon en was het zelfs warm.

Eerst legde Kelly de krans bovenaan het kamp. Dat was heel indrukwekkend.

Mijn vader legde later de krans in de askuil. Vroeger stond daar natuurlijk onze opa, zijn vader, maar dit keer stond hij er. Dat maakte behoorlijk wat los bij hem en mijn moeder.

Daarna zijn wij de barakken ingegaan. Achteraf was dat net iets te veel.

Vervolgens zijn we met z'n allen gaan eten. Meteen was de sfeer weer heel ontspannen. Iedereen had het naar zijn zin.

Zondag zijn we nog naar de steengroeve gegaan. Helaas was het daar heel drassig zodat we er niet in konden komen. Volgend jaar nemen we laarzen mee!

Inderdaad, volgend jaar. Volgend jaar zijn wij er zeker weer!

Namens mijn ouders, Kelly en mij bedankt Marjolijn en iedereen voor alle goede zorgen en support!

GEBOORTE DATA OUD-NATZWEILERS

18-05-1922

Skippy

de Vaal

14-07-1923

Ernst

Sillem

AGENDA HERDENKINGEN 2018

3 november Natzweiler herdenking Amersfoort

25 november Hannie Schaft Herdenking Haarlem

Deel 4: Nacht und Nebel NN

Begin april [1944] brak de dreiging van het NN-transport weer in volle omvang los. De commandant en de directie van de Gustloff-Werke zouden het pleit in Berlijn definitief hebben verloren. Er leek niets meer aan te doen.

Hoewel voor 99 % overtuigd dat het toch niets zou uithalen, vertelde ik aan mijn nieuwbakken burger-baas, Herr Kellner, dat ik naar alle waarschijnlijkheid binnen enkele dagen op transport zou gaan, en of de Mibau daar nog iets aan zou kunnen doen. Hij greep het eerst niet goed en vroeg of ik weg wilde. Deze mensen hadden nog geen idee wat een gevangene kon overkomen. Ik zei hem duidelijk dat ik graag wilde blijven en ook dat de directie van de Gustloff-Werke al maandenlang getracht had dit transport tegen te houden. Kellner zei vriendelijk:

“Haben Sie keine Angst. Keiner geht hier weg wenn wir es nicht wollen”. Enkele dagen later werd de NN-transport lijst voor de laatste en definitieve maal door Alois afgeroepen. De lijst was alfabetisch.

Ritter¹, Roest, werden afgelezen zonder dat mijn naam genoemd was en plotseling wachtte ik een grote spanning af of toch en inderdaad waren er vier geschrapd die bij de Mibau waren ingedeeld, één van die vier was niet meer dan wc-oppasser.

Iedereen was stomverbaasd over deze gang van zaken, want er waren geruchten geweest over een splitsing in een groepje vakmensen van Gustloff en de rest.

Het afscheid was 's morgens op de appelplaats. We hoopten op een spoedige invasie van de geallieerden en einde van de oorlog. De hoop dat we elkaar na de bevrijding weer zouden zien, was zeer getemperd. Janus was nog niet geheel hersteld van een maandenlang verblijf in het Revier wegens een ernstige pleuritis [in Buchenwald], waardoor hij wekenlang in levensgevaar had verkeerd. Frans de Bordes had al lang last van open benen. Een wonder dat wij allen meer dan een jaar later behouden terugkeerden. Wel zijn velen van dit transport omgekomen, geschat is ongeveer een derde.

Het transport ging naar Natzweiler in de Vogezen, behalve een groep van 12, die direct buiten de poort werd afgezonderd en in een aparte auto werd weggereden. Het leek een clandestiene slaven diefstal ten gunste van Dora. Eric zat bij deze groep.

De meeste goede vrienden waren nu weg. Alleen Jos was er nog en een enkele keer zag Kees [Limburg] kans uit Weimar over te komen voor een doktersbehandeling. Vooral de eerste weken was de situatie moeilijk te verwerken en bij de geringste aanleiding werd ik erg nerveus.

De 'Postsperre' was wat mij betreft al enige tijd opgeheven. Volgens professor Telders had vader een scherpe brief aan de commandant geschreven hierover. Dit was volgens Telders niet ongevaarlijk, maar gelukkig goed gevallen: ik mocht een briefkaart schrijven, meteen, en de prominenten van de 'Schreibstube' vonden het goed dat ik iedere maand weer normaal mocht schrijven en ook weer pakketten mocht ontvangen.

Het kamp werd steeds voller, vuiler en minder gedisciplineerd. De keurige lakenzakken waren al lang verdwenen. Alle bedden drie hoog en vaak met z'n drieën in twee bedden. Als je 's nachts binnenkwam na een wc-bezoek, leek het of je tegen de benauwde lucht aan kon leunen.

Vele malen herhaalde zich de droom dat ik weer thuis was, het binnen warm had in de zon en vol verwachting de dubbele buitendeur open duwde om de frisse buitenlucht in te ademen einde; en iedere keer dacht ik eerst nog: “deze keer is het geen droom”.

Ook droomde ik vaak weer thuis te komen en naar binnen te gaan via de garage en de keuken, waarbij niemand mij opmerkte en ik in de eerste plaats geïnteresseerd was in het eten dat er gekookt werd. Dit droomde ik vooral in de honger periode in het begin en er bleef een kater van over in de vorm van het zelfverwijt [om] wegens het eten in de eerste plaats weer thuis te willen zijn. Een derde droom was Vader die opgewekt de poort binnenkwam en ik liep hem over de appelplaats tegemoet, en vader begroette mij dan: “zo, ik ben je maar komen halen, het heeft lang genoeg geduurd, de auto staat buiten de poort”.

De afnemende discipline en de daardoor toenemende kans op rellen, vooral met de Russen, leidde tot het instellen van de ‘Lagerschutz’, een uit ‘betrouwbare’ gevangenen samengestelde kampwacht. De communisten waren een zeer kleine minderheid geworden en paptten zoveel mogelijk aan met de socialisten en eigenlijk met iedereen die zich positief gedroeg, in het besef dat een interne chaos ieders einde zou betekenen.

De felle haat van vele Russen tegen de (communistische)

kamplleiding was opmerkelijk², wij stonden geheel aan de Duitse kant.

De Russen waren bijna allen jong: 15-25 jaar ongeveer. Zij hielden onderlinge terechtstellingen in het openbaar. Een verrader werd zo lang gejonast op de stenige grond tot hij dood was.

Arie en Piet Pons (geuzen) die in onze barak kantine-zaken verkochten, waren op een morgen toen circa 20.000 man door elkaar krioelden, direct na afloop van het appèl, onverwacht omringd door een troep Russen die weinig goeds in de zin hadden. Zij wisten haastig te ontsnappen. Zonder het te weten hadden zij blijkbaar een

Rus tekort gedaan bij de kantine-verkoop.

Nu waren de Russen ook wel in de moeilijke situatie van de groep die het minst in tel was. Behalve de taal (waarmee de Fransen ook niet overweg konden), waren de Russen bijna allen primitieve plattelanders, die bijvoorbeeld 's zomers bij voorkeur op blote voeten liepen. Onder de Polen en Tsjechen was nog een redelijk percentage Duitssprekenden en vooral onder de laatstgenoemden veel meer ontwikkelde beschaafde personen.

En dan kregen de [Russen] geen pakketten, noch van huis, noch van het Rode Kruis. Wat het ontvangen van pakketten betreft waren de Fransen wel de recordhouders, vooral door de regelmatige stroom [van] Rode Kruis pakketten. Er was maar een kleine groep Nederlanders die zo nu en dan iets van het Rode Kruis kreeg. Ik hoorde daar ook bij. Waarschijnlijk was het zo, dat de familie thuis dat op gang moest brengen. Jos en nog één andere Nederlander werden extra goed door het Rode Kruis bedacht omdat zij lid ervan waren.

Jos [Spronck] ontving toch al een buitensporige hoeveelheid pakketten, niet alleen omdat familie en vrienden veel zonden, maar vooral ook door zijn organisatietalent om via hemzelf pakketten binnen te krijgen voor anderen, die niets mochten ontvangen. De pakketten werden door Alois zelf op de A-vleugel uitgereikt, en er werden nogal eens schampere opmerkingen gemaakt als Jos weer eens enkele pakketten tegelijk kreeg, zodat hij het nauwelijks kon dragen.

Jos was door zijn vele relaties een van de officieuze Nederlandse vertrouwensmannen van de (communistische) kampleiding geworden. Van deze positie heeft hij gebruikgemaakt om een geheime katholieke 'cel' op te bouwen. Een ecclesia abscondita. Naar mijn mening is dit een van de merkwaardigste en vermetelste organisatiestunts uit Buchenwald geweest.

De lezer vraagt zich misschien af waarom geen ontsnapping werd georganiseerd. Het antwoord hierop is, dat zelfs de Duitse prominenten die een grote mate van vrijheid hadden, hiertoe geen kans zagen. De enige uitzondering hier op was de Kapo van het

garage-commando met zijn Vorarbeiter, die zich beiden als 'groenen' hadden weten te handhaven, maar toch zo bang werden door de communisten uit de weg te zullen worden geruimd, dat zij er met de auto van de commandant vandoor gingen. Aan de Zwitserse grens werden ze teruggestuurd en gepakt. De commandant toonde begrip voor de zaak: zij kwamen terug of er niets gebeurd was en de commandant gaf te kennen dat deze mannen niets mocht 'overkomen'. Het normale einde van een teruggebrachte vluchteling was een nacht geboeid doorbrengen op een grote basalthoop "eine Nacht am Schotterhaufen".

Dit geheime heiligdom [ecclesia abscondita] werd ingericht in een Revier-barak. Hoe dit precies gegaan is weet ik niet meer, maar wel is duidelijk dat de hoogste communistische chefs (o.a. Kapo Walter) van een 'liberaal' soort waren.

60

Voor de attributen zorgde de Nederlander Jan Robert. Dit was een gymnastiekleraar en masseur van beroep, die van het begin af dat hij in Buchenwald was, in hoog aanzien stond bij de hogere SS-leiding wegens zijn voortreffelijke massage.

Hij was al heel gauw een van de meest prominente Nederlanders en mocht lang haar dragen ('Ehren-Häftling' heette dat). Hij werd regelmatig bij officieren thuis ontboden en kwam zo, vergezeld van een SS-officier in naburige dorpen. Zijn eerste contact met een dorpspastoor mislukte doordat de man niet durfde. Robert (deze naam wordt op Franse wijze uitgesproken) gaf het niet op en wist nogmaals met een pastoor contact te krijgen. Hoe dit allemaal in zijn werk ging en aan zijn bewaker ontging is raadselachtig gebleven. Feit is dat Jan Robert vele malen in zijn masseurskoffertje voor de heilige mis nodige zaken de poort binnen heeft gebracht. Zo nu en dan werd alles wat binnen gebracht werd gecontroleerd, maar Jan Robert had ook hiermee geluk. Jos kon met deze zaken zijn priesterschap in zeer kleine kring vervullen. Hij was bovendien de enige geestelijke die lang in Buchenwald heeft gezeten. Alle geestelijken werden normaliter naar Dachau overgebracht, waar zij een aparte groep vormden. Deze uitzonderingspositie had Jos te danken aan zijn

ingeving direct bij aankomst al, als beroep 'Lehrer' en niet 'Pfarrer' of zoiets op te geven.

De kans dat deze geheime zaak zou uitlekken, hetzij naar de communisten, hetzij naar de SS was veelvoudig en het risico groot. De SS vermoedde namelijk dat er wapens naar binnen werden gesmokkeld. In 1943 al, toen wij dagelijks naar Weimar heen en terug reden, zijn we een paar maal grondig gefouilleerd en werden de meegebrachte etensketeltjes leeggegooid. Later is uitgekomen dat er inderdaad wapens in het Revier waren verborgen, waar de SS enige malen grondig maar vergeefs naar heeft gezocht.

Begin 1945 is Jos tenslotte toch bij zijn collega's in Dachau terechtgekomen, maar de zeer gedurfde ecclesia abscondita is niet ontdekt.

Hiermee vergeleken zijn de eigen belevenissen van heel wat minder allure, toch wil ik mijn verhaal tot en met de bevrijding afmaken.

In het Mibau-commando werd ik na een paar maanden overgeplaatst naar een controle afdeling van geheimzinnige elektronische apparaten. Hier werkte al de radioamateur Max Schmaal, fruitteler van beroep. Wij hadden de eindcontrole van deze apparaten, die ongeveer zo groot waren als een klein schrijfmachine-koffertje en bestemd waren als sleutel voor de V2-raketten-besturing.

De betrouwbaarheid van de apparaten leek erg klein, want het aantal mogelijkheden op het ontstaan van storingen was groot. Dit bleek uit de tril-proef, die alle door ons goedgekeurde apparaten ondergingen: we kregen ze vaak met nieuwe fouten weer terug. Die trilproef duurde maar 1 minuut en wij waren overtuigd dat de meeste binnen 5 of 10 minuten trillen weer defect zouden raken. Later in Dora vond ik een heel magazijn van deze ongebruikte apparaten terug, die wij hadden gekeurd. Inderdaad zijn de V-2's met een van tevoren ingestelde koers, dus zonder afstandsbesturing, gelanceerd³.

Het opsporen van de fouten was op zichzelf een onderhoudende bezigheid, waar Max [Schmaal] een grote handigheid in had. Hij zag ook kans met de beschikbare onderdelen een radio-ontvanger samen

te stellen, een opgave die twee Franse collega's, radiotechnici, niet hadden kunnen oplossen.

Wij hadden hier weer afwisselend dag- en nachtdienst. Tijdens de nachtdienst deden we van 12 tot 4 uur de deuren op slot en ging iedereen slapen. Zo hadden we overdag niet zoveel slaap meer nodig. Onze burger chefs, Sutter en Kuban waren erg soepel op dit punt. Jos had als 'Schreiber' in een van [de] Gustloff-fabriekshallen ook om de week nachtdienst en wist voor al zijn medewerkers ongestoorde nachtrust te bereiken door de SS-Scharführer te overreden zelf wat te gaan slapen in een kamer, die alleen van buiten op slot kon worden gedaan. Jos toonde dan lachend de sleutel en waarschuwde enige uren later als hij de Scharführer weer ging wekken.

Op een dag zonder tabak zittend en uit verveling, was ik weer eens bij Jos gaan kijken. Dit mocht volstrekt niet, maar als je goed gekleed en met gepoetste schoenen gedecideerd door een willekeurige hal liep, zei niemand iets. Jos Spronck⁴ zat alleen in zijn kamertje en had natuurlijk wel wat te roken. "Je kunt hier rustig even blijven zitten roken", zei hij, "want hier komen alleen mensen die ik goed ken". Kort daarna zie ik een onbekend SS-smoel door het glas boven in de deur gluren; de vent komt naar binnen en buldert: "was, hier wird geraucht?". Jos zat met zijn rug naar de deur en ik zat tegen over hem achter zijn bureau met gezicht naar de deur. Jos liet zich niet intimideren. Hij draaide zich wat op zijn stoel om, keek de indringer scherp door zijn brilletje schuin naar boven aan, blies hem een rookwolk in zijn gezicht en zei: "selbstverständlich, wir rauchen hier immer, der Herr Hauptscharführer weiss das!". Ik bleef gelukkig ook schijnbaar rustig zitten en de man ging er ook maar bij zitten, stelde vast dat wij Hollanders waren en verdween na een gemoedelijk praatje met ons te hebben gemaakt. Jos kende hem niet.

Wordt vervolgd in de volgende Natzweilerberichten.

Niets uit deze uitgave (of via de website) mag worden verveelvoudigd en/of *openbaar* gemaakt, door middel van druk, fotografie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Bart vd Pot, neef van Bart vd Pot..

UIT DE KRANT/VAN DE PERS.....

In diverse landelijke dagbladen zijn er een aantal artikelen verschenen over het al dan niet excuses aanbieden door de Nederlandse regering aan de destijds kaalgeschoren “moffenmeiden”.

NIEUWS VAN HET CERD

Restauratie in het kamp.

Begin oktober van dit jaar zijn de grote herstelwerkzaamheden in het kamp begonnen.

Allereerst wordt het monument, de Vlam, boven aan gerestaureerd. Daarna zijn de verschillende wacht torens aan de beurt.

Het geheel moet klaar zijn in....

Bijzondere vondst

Tijdens opgravingen afgelopen zomer in de Askuil is de naamplaat van Sergant Habgood, die neerstortte bij Otrott, in de omgeving van Natzweiler, gevonden. Hij was de enige overlevende en heeft zich enige tijd schuil kunnen houden. Uiteindelijk is hij toch in Natzweiler terecht gekomen en aldaar geëxecuteerd .

Jongstleden oktober hebben een neef en nicht van deze Engelse vlieger Natzweiler bezocht. Zij waren zeer geroerd te ontdekken wat er met hun familielid gebeurd is.

Tentoonstelling.

Tot 15 juni 2019 is een tentoonstelling te zien over de gedeporteerde artsen in het kamp onder de naam

“Au nom d'Hippocrate”

VAN DE PENNINGMEESTER

Ook in deze Nieuwsbrief kan de penningmeester niet genoeg benadrukken heel blij te zijn met alle donaties! Zij dankt de gulle gevers van harte.

Maar:

VERZOEK OM VASTE DONATIES

Het bestuur is meer en meer bezig de geschiedenis van het kamp en de oud-gevangenen te digitaliseren, de Nieuwsbrief wordt gemaakt en verspreid, er is soms Acte de Présence bij herdenkingen van andere vriendenkringen en/of organisaties waar een krans gelegd wordt. Zo zijn er toch vaste onkosten per jaar, zonder echte vaste inkomsten.

Aangezien wij een stichting zijn en geen leden hebben die een bepaalde contributie betalen vragen wij nu om uw regelmatige (per maand of jaarlijks) bijdrage.

U kunt dit storten op:

Stichting Vriendenkring van Oud-Natzweilers

Rekeningnummer: NL26INGB0000394148 ovv Donatie 2018

Bij voorbaat zeer veel dank!

GIROLOTERIJ

De activiteiten van de Stichting Vriendenkring van Oud-Natzweilers, waaronder de uitgave van dit blad, worden mede mogelijk gemaakt door de opbrengsten uit de Giroloterij en de Bankloterij. Uw deelname aan de Giro- en of Bankloterij wordt daarom van harte aanbevolen.

Vfonds, Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranenzorg

Binnen organisaties van oorlogsgetroffenen vallen steeds meer directbetrokkenen weg door vergrijzing en overlijden. Het Vfonds ondersteunt een respectvolle afbouw van deze organisaties, eventueel door samenwerking of samenvoeging te stimuleren. Meer informatie op: www.v-fonds.nl.

De bijdrage van de Bank-Giroloterij en de Lotto maken het werk voor het Nationaal Fonds voor Vrijheid en Veteranenzorg mogelijk.

BOEKBESPREKING

Harry & Sieny, Overleven in verzet en liefde

Geschreven door Esther Shaya

Met haar geweldige inlevingsvermogen en steunend op honderden uren research en interviews schreef Esther Shaya een ontroerend portret van twee bescheiden helden. Over hun jeugd in verschillende milieus, over de heftige oorlogstijd en hun latere gezinsleven en carrières. Humor, heimwee, rouw en relativiseringsvermogen strijden om voorrang in deze dubbelbiografie die een hele eeuw omspant.

Harry en Sieny, Overleven in verzet en liefde verschijnt op 18 oktober 2018 en is verkrijgbaar via www.gibbon.nl. € 19,90, paperback ca.

320 pagina's, 13 x 21,5 cm, ISBN978949136948, NUR 301,
omslagontwerp B'ij Barbara.

Hervonden Verleden

door Christel Bakker

ISBN 978-90-6028-052-2

Christel Bakker heeft een indrukwekkend boek geschreven over haar in Mauthausen omgekomen grootvader, verzetsman behorende tot de groep Nederland voor Oranje, Gerrit Jan Bakker. Hij verbleef ruim een jaar als **Nacht und Nebel** gevangene in Natzweiler.

Christel heeft gedurende 10 jaar gezocht naar de geschiedenis van haar grootvader. Uiteindelijk, met dit boek heeft zij hem weer aan zijn familie, aan de wereld, terug gegeven. Hij is niet in de nevel verdwenen!

Het is een aangrijpend boek. Je wilt lezen, maar soms kun je niet verder, zo intens beschrijft zij deze zwarte periode van een achtergebleven familie met jonge kinderen, van een moedig man.

Het boek is in 2 delen verdeeld, haar eigen zoektocht met alle emoties daaromtrent, en zijn tocht langs gevangenis en kampen. Uit de spaarzaam gevonden brieven blijkt zijn liefde voor zijn echtgenote en de 3 jonge kinderen.

Samen met haar vader Albert heeft Christel de reis van Gerrit Jan langs de verschillende kampen gemaakt.

Het boek is verkrijgbaar via Christel Bakker (haar gegevens zijn bekend bij de stichting vriendenkring van Oud-Natzweilers) en Bol.com.

Prijs: 15,00 euro

Arq Psychotrauma Expertgroep

Kenniscentrum vervolging, oorlog en geweld

Voor vragen op het gebied van wetten en regelingen voor oorlogsgetroffenen, maar ook voor vragen over zelfhulpgroepen, therapeutische hulp of maatschappelijk werk, en voor literatuur over de tweede wereldoorlog en zijn gevolgen, kunt u terecht bij de Stichting Cogis.

Oorlogsgetroffenen, hun partners en kinderen (ook de naoorlogse generatie) zijn welkom bij

Arq Psychotrauma Expertgroep
Nienoord 5
1112 XE Diemen
Telefoon 020 – 660 19 30
Fax 020 – 660 19 31
E-mail info@cogis.nl

Bezoek is - na telefonische afspraak - iedere dag mogelijk.

“De bijdrage van Bank Giro Loterij en de Lotto maken het werk van het Nationaal Fonds voor Vrijheid en Veteranenzorg mogelijk”.

COLOFON

Redactie

Nicole Planjer
& Marjolijn de Loos

Inzenden kopij

Nicole Planjer

Segbroeklaan 132
2565 DN Den Haag
Tel: 06-24769585

Uiterste datum inleveren kopij:
*(indien getypt in computer, s.v.p.
per e-mail of diskette meesturen)*

25 november 2018

Eindredactie

Nicole Planjer
e-mail:
nplanjer@hotmail.com
& Marjolijn de Loos

Printed by

GrandPrix Copyrette
Parnassusweg 214
1076 AV Amsterdam
Tel: 020 – 664 59 09
Info@grandprixcopyrette.nl

Reisorganisatie

Marjolijn de Loos
e-mail:
marjolijndeloos@gmail.com